

*Η Άννα Φρανκ συνομιλεί με τα Παιδιά της Παλαιστίνης:
ένα παράδειγμα παιδαγωγικού θεάτρου,
ανταποκρινόμενο στις ανάγκες των καιρών*

Ευφροσύνη Λάζου

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διαπραγματεύεται τόσο την ανάγκη όσο και την ευθύνη του παιδαγωγικού θεάτρου και του θεάτρου στην εκπαίδευση να σταθούν πρωτοπόρα σε δύσκολους καιρούς, όσον αφορά τη χειραφέτηση των νέων, την ευαισθητοποίησή τους πάνω στις οικουμενικές αξίες της δικαιοσύνης, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της ελευθερίας των λαών και την επιτακτική ανάγκη για παγκόσμια ειρήνη. Η *Άννα Φρανκ συνομιλεί με τα παιδιά της Παλαιστίνης* είναι ένα πρωτότυπο θεατρικό κείμενο που δημιουργήθηκε μέσα από τους αυτοσχεδιασμούς των παιδιών και των εφήβων του θεατρικού εργαστηρίου «Φιέρα» στη Ζάκυνθο, την άνοιξη του 2025. Τα παιδιά εργάστηκαν πάνω σε λογοτεχνικά κείμενα, ιστορικές πηγές και ντοκουμέντα που αναφέρονταν τόσο στο Ολοκαύτωμα των Εβραίων κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο όσο και στη γενοκτονία του λαού της Παλαιστίνης που συντελείται στην εποχή μας. Μέσα από τις λυτρωτικές συμβάσεις του εκπαιδευτικού δράματος, τα παιδιά συνδιαλέγονται ποιητικά με τον πόνο και με τους επινοημένους διαλόγους, γράφουν ξανά την ιστορία, μαθαίνοντας να μεταβολίζουν τη φρίκη σε ποιητική αντίσταση και τελικά σε γαλήνη.

Λέξεις-κλειδιά: Άννα Φρανκ, Παλαιστίνη, παιδαγωγικό θέατρο, ολοκαύτωμα, εκπαιδευτικό δράμα

Abstract

This paper discusses both the need and the responsibility of educational drama and drama in education to play a pioneering role in difficult times, by emancipating young people and fostering their awareness of the universal values of justice, equality, solidarity, freedom of peoples and the imperative need for world peace! *Anne Frank Talks to the Children of Palestine* is an original theatrical text created through improvisations by the children and adolescents of the "Fiera" theater workshop in Zakynthos, in the spring of 2025. It is based on literary texts, historical sources and documents that referred to both the Holocaust of the Jews during World War II and the genocide of the palestinian people in our days. Through the redemptive conventions of educational drama, children poetically converse with pain and through the invented dialogues they rewrite history, learning to metabolize horror into poetic resistance and ultimately into peace.

Keywords: Anne Frank, Palestine, holocaust, political theatre, drama in education

Μέρος Α΄: Για ένα παιδαγωγικό θέατρο της ειρήνης

Η αποστολή κάθε αληθινού παιδαγωγού κατά την άσκηση του έργου του/της είναι να χαράξει έναν δρόμο που θα ενώσει την εμπειρία του παρελθόντος με τις ανάγκες του παρόντος και το όραμα του μέλλοντος. Συνοδοιπόροι στο ταξίδι αυτό, οι μικροί μαθητές και οι μικρές μαθήτριες, θα μάθουν να κατακτούν τη γνώση, να ανακαλύπτουν τις ικανότητές τους, να στοχάζονται κριτικά και να αναλαμβάνουν δράση. Έτσι σιγά-σιγά θα ωριμάσουν και θα συνεχίσουν τη δική τους πορεία, χωρίς οδηγό ή συμπαράστατη.

Σ' αυτό το παιδαγωγικό ταξίδι, πολύ συχνά αναδύεται το ερώτημα: «διδάσκουμε πιο πολύ για το παρελθόν ή για το μέλλον;». Με δεδομένο ότι η θεσμοθετημένη εκπαίδευση έχει ως στόχο της «την αναπαραγωγή της κυρίαρχης ιδεολογίας» (Freire, 2011, σ. 72) και με τη γενική παραδοχή ότι οι σύγχρονες κοινωνίες, όπου μεγαλώνουν οι μικροί μαθητές και οι μικρές μαθήτριες, κυριαρχούνται από ανταγωνισμό, ανισότητα και αδικία, τίθεται ένα πολύ σοβαρό ζήτημα ευθύνης για το είδος της παιδαγωγικής που θα επιλέξουμε να ακολουθήσουμε. Αν η τυποποιημένη γνώση και η άκριτη απομνημόνευση δημιουργούν πολίτες παθητικούς και πειθήνιους, ποιες αξίες θέτουν τα θεμέλια, σε ένα παιδί ή σε έναν νέο, για μια ζωή αξιοβίωτη, για μια κοινωνία δικαιότερη και για ένα μέλλον που θα σημάνει πρόοδο και όχι καταστροφή για την ανθρωπότητα;

Σε μια εποχή κρίσεων και πολέμων, η ιστορία παρουσιάζεται μπροστά μας σα σε δίνη και αφήνει αποτυπώματα που συγκλονίζουν με την τραγική επανάληψή της και τη ματαίωση των ανθρώπινων προσδοκιών. Ακόμα και στις επονομαζόμενες «κοινωνίες της ειρήνης», οι λαοί διάγουν μία «κατ' επίφαση ειρήνη», καθώς αυτή, τις περισσότερες φορές, έχει προκύψει «για τον νικημένο από τη βίαιη υποταγή του στον εισβολέα μόλις ο τελευταίος εδραιώσει τη νίκη του» (Μοντεσσόρι, 1986, σ. 11), συνοδευόμενη από βαριές υποχρεώσεις και χρέη. Για τον νικητή, από την άλλη, συνοδεύεται από την αλαζονική κατοχύρωση της νικηφόρας κυριαρχίας του, μέσω θεσμών και νόμων. Μια τέτοια ειρήνη είναι μια ειρήνη χωρίς δικαιοσύνη.

Διαμορφώνοντας την πρωτοπόρα παιδαγωγική της θεωρία ανάμεσα στους δύο Παγκόσμιους Πολέμους, η Μαρία Μοντεσσόρι μιλάει για την «κουλτούρα του πολέμου» που επικίνδυνα ενσωματώνεται στην καθημερινότητα της διδακτικής πράξης αλλά και, τελικά, ολόκληρης της ζωής μας:

Οι απόπειρες του παιδιού να μάθει τι είναι πραγματικά η δικαιοσύνη, συσκοτίζονται και διαστρέφονται από τους μεγάλους. Βλέπει να το τιμωρούν επειδή προσπάθησε να βοηθήσει κάποιους συμμαθητές του που ήταν πιο καταπιεσμένοι ή πιο αδύναμοι μαθησιακά. Από την άλλη μεριά, όταν κατασκοπεύει και μαρτυράει τους άλλους, αντιμετωπίζεται με ανοχή και ενίοτε επιβραβεύεται. Η αρετή που ενθαρρύνεται και επιβραβεύεται περισσότερο είναι να ξεπερνάει τους συμμαθητές του και να έρχεται πρώτος, επιτυγχάνοντας θριαμβευτικά στους ετήσιους διαγωνισμούς της μονότονης και σκλαβωμένης ζωής του. Οι άνθρωποι που ανατράφηκαν μ' αυτό τον τρόπο δεν έχουν προετοιμαστεί για ν' αναζητήσουν την αλήθεια και να την ενσωματώσουν μέσα στη ζωή τους, ούτε να είναι σπλαχνικοί με τους άλλους και να συνεργαστούν μαζί

τους στη δημιουργία μιας καλύτερης ζωής για όλους. Αντίθετα, η εκπαίδευση που πήραν τους έχει προετοιμάσει γι' αυτό που μπορεί να θεωρηθεί ένα επεισόδιο της συλλογικής ζωής: τον πόλεμο. Γιατί η πικρή αλήθεια είναι πως τον πόλεμο δεν τον προκαλούν τα όπλα μα ο άνθρωπος (Μοντεσσόρι, 1986, σσ. 27-28).

Αν τώρα σε αυτή την κουλτούρα προστεθεί η παραπληροφόρηση, οι ψευδείς ειδήσεις (fake news) και η μετα-αλήθεια (post-truth) των μέσων ενημέρωσης (Βερβεροπούλου, 2023, σ. 30), ένα παιδί –το οποίο μετά τα επτά του χρόνια αρχίζει να διατυπώνει ουσιαστικές ερωτήσεις για το περιβάλλον και τις κοινωνικές σχέσεις– διακατέχεται από μια υπερβολική ανασφάλεια σχετικά με την εγκυρότητα της πραγματικότητας και τον δικό του ενεργό ρόλο στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Εδώ αναδεικνύεται η ευθύνη του παιδαγωγού να λειτουργεί σύμφωνα με τις αρχές της «απελευθερωτικής παιδαγωγικής» του Paulo Freire (2011, σ. 41). Στόχος του είναι, αφενός, να αφυπνίζει την κριτική σκέψη και τη συνείδηση των μαθητών μέσα από κατάλληλες μεθοδολογίες και, αφετέρου, να απελευθερώνει τις δημιουργικές και ενεργές τους δυνάμεις, προσανατολίζοντάς τες στην ουσιαστική αντιμετώπιση των προβλημάτων της πραγματικής ζωής.

Στο σημείο αυτό αναδεικνύεται ο λυτρωτικός ρόλος του παιδαγωγικού θεάτρου και του θεάτρου γενικότερα στη διαμόρφωση ενός πειραματικού εργαστηρίου για την έρευνα, την ανάλυση και την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων με τη βοήθεια των δραματικών συμβάσεων, εν είδει πρόβας, και πριν από την ανάγκη αντιμετώπισής τους στον χώρο του πραγματικού κόσμου. Σύμφωνα με τον Harold Rosen (1980, σ. 64, μετ. δική μου), «Το δράμα μάς προσφέρει ένα ιδιαίτερα αποτελεσματικό εργαστήριο για την κατανόηση των κοινωνικών πλαισίων, μέσω των δραματικών συμβάσεων που συμβάλλουν στην ανάλυσή τους στα επιμέρους στοιχεία, ώστε αυτά να μπορέσουν να αναγνωριστούν και να κατανοηθούν».

Το δραματικό πλαίσιο δράσης, ο φανταστικός χώρος και χρόνος, ο ατομικός ή συλλογικός ρόλος αλλά και οι πολλοί διαφορετικοί ρόλοι που μπορεί να υιοθετήσει το ίδιο άτομο συμβάλλουν καθοριστικά στην καλλιέργεια και εξέλιξή του. Οι αυτοσχεδιασμοί σε ομάδες και οι τεχνικές της αποστασιοποίησης και του εκπαιδευτικού δράματος βοηθούν τους μικρούς μαθητές και τις μικρές μαθήτριες να παγώσουν τη δράση, να την επεξεργαστούν σε βάθος, να την κατανοήσουν και να προσπαθήσουν να τη μετασχηματίσουν. Κι είναι με αυτόν τον τρόπο που αργά και σταθερά, συγκροτείται η προσωπικότητα ενός νέου μέσα από την ενεργοποίηση της «διπλής», κατά τον Durkheim, «ύπαρξής του»: «η μία, αμιγώς ατομική και ριζωμένη στον οργανισμό του, και η άλλη, κοινωνική και τίποτα παραπάνω παρά μια προέκταση της κοινωνίας» (Durkheim, όπως αναφέρεται στον Kozulin, 1990, σσ. 126-127).

Στο βιβλίο της, *Το σύγχρονο θέατρο του πραγματικού*, η Ζωή Βερβεροπούλου τεκμηριώνει με μια σειρά από αναφορές την «εισβολή του πραγματικού» στη σύγχρονη σκηνή (Βερβεροπούλου, 2023, σ. 25) και επιχειρηματολογεί για την αναγκαιότητα θεατρικών ειδών, όπως το «θέατρο ντοκουμέντο» ή το «θέατρο verbatim»:

Αναδύονται όμως και άλλες όψεις του ζητήματος, αν το κοιτάξουμε αντίστροφα: αφενός το θέατρο δείχνει πως έχει τη δύναμη να ανασύρει το σημαντικό ανθρώπινο δράμα από τον πολτό των ετερόκλητων και αναλώσιμων πληροφοριών που παρέχουν τα ΜΜΕ, αφετέρου η δραματοποιημένη αφήγηση οργανώνει ό, τι χαώδες, απρόβλεπτο ή παράλογο χαρακτηρίζει την αληθινή ζωή, του δίνει σχήμα και πλαίσιο, και έτσι καθιστά το συγκεχυμένο και το δυσβάσταχτο κατανοητό και διαχειρίσιμο. Τόσο οι αφηγηματοποιητικοί μηχανισμοί όσο και οι λοιπές τεχνικές που το είδος δανείζεται από τη θεατρική μυθοπλασία ενισχύουν την ψυχολογική, συγκινησιακή και ερμηνευτική διάσταση των γεγενημένων, μετουσιώνοντας εντέλει τη φρίκη του πραγματικού σε έργο τέχνης (Βερβεροπούλου, 2023, σσ. 42-43).

Μέρος Β΄: Η Άννα Φρανκ συνομιλεί με τα Παιδιά της Παλαιστίνης – ένα παράδειγμα παιδαγωγικού θεάτρου ανταποκρινόμενο στις ανάγκες των καιρών μας

1. Το ιστορικό-κοινωνικό πλαίσιο γύρω από τη δημιουργία του έργου

Το φθινόπωρο του 2023 και μετά την επίθεση της Χαμάς στις 7 Οκτωβρίου του 2023 στο Ισραήλ, ξεκίνησε εκτεταμένη εισβολή των ισραηλινών στρατιωτικών δυνάμεων στη Λωρίδα της Γάζας. Η επιχείρηση αυτή συνεχίστηκε για δύο ολόκληρα χρόνια, προκαλώντας ανυπολόγιστες καταστροφές και δεκάδες χιλιάδες θανάτους, χρησιμοποιώντας ακόμα και τον λιμό ως όπλο πολέμου. Το αποτέλεσμα ήταν η επιχείρηση αυτή να χαρακτηριστεί από τη Διεθνή Αμνηστία (Έκθεση Δεκεμβρίου 2024) καθώς και από όργανα και ειδικούς εισηγητές του ΟΗΕ ως «γενοκτονία του παλαιστινιακού λαού» (Καθημερινή, 2025), ενώ εκκρεμεί η σχετική υπόθεση στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (SAnews, 2026). Κατά τη διάρκεια αυτής της γενοκτονίας, τα παιδιά ήταν σχεδόν πάντα στο στόχαστρο των ισραηλινών δυνάμεων, σαν τον σπόρο που έπρεπε να εκλείψει και οι συλλήψεις, οι φυλακίσεις, οι τραυματισμοί-ακρωτηριασμοί και οι δολοφονίες εφήβων και παιδιών, πολύ μικρής μάλιστα ηλικίας, αποτέλεσαν ένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτής της γενοκτονίας. Οι εικόνες, τα βίντεο και οι ειδησεογραφικές αναφορές της καταστροφής εισέβαλαν κι αυτές, με τον δικό τους τρόπο, ασταμάτητα στην καθημερινότητα όλων μας για να αναδείξουν από τη μια, τη δική μας αδυναμία αντίστασης και από την άλλη, την ολότελα απάνθρωπη μορφή του τέρατος της βίας.

Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, το 1944, η Ζάκυνθος ξεχώρισε για την ηρωική στάση των κατοίκων της να διασώσουν ολόκληρη την εβραϊκή κοινότητα του νησιού (275 άτομα) από τους Ναζί. Αρχικά, ο μητροπολίτης Χρυσόστομος και ο δήμαρχος Λουκάς Καρρέρ παρέδωσαν στον Γερμανό διοικητή που τους ζήτησε τη λίστα με τα ονόματα των Εβραίων του νησιού, ένα χαρτί με δύο μόνο ονόματα –τα δικά τους– και κατόπιν οι κάτοικοι έκρυψαν όλο τον πληθυσμό των Εβραίων στα σπίτια τους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δοθεί στη Ζάκυνθο ο χαρακτηρισμός «Το νησί των Δικαίων» και η εβραϊκή κοινότητα να πρόσκειται πάντοτε φιλικά προς τον τόπο και τους κατοίκους του.

Τον Φεβρουάριο του 2024, ενώ η σφαγή των αμάχων στη Γάζα συνεχίζονταν, πραγματοποιήθηκε στο νησί διημερίδα με θέμα «Το Ολοκαύτωμα στη νήσο των Δικαίων –

80 χρόνια από τη διάσωση της Εβραϊκής Κοινότητας της Ζακύνθου», στην οποία κλήθηκαν να συμμετάσχουν και να παρακολουθήσουν εκπαιδευτικοί και παιδιά από όλα τα σχολεία του νησιού. Η εκδήλωση αυτή διοργανώθηκε από τη Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ζακύνθου σε συνεργασία με τη Γ. Γ. Θρησκευμάτων του ΥΠΑΙΘΑ, τη Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ζακύνθου, το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο, το Εβραϊκό Μουσείο της Ελλάδας και άλλους φορείς (Ημέρα Ζακύνθου, 2024). Η διημερίδα αυτή, ωστόσο, από την πρώτη στιγμή, προκάλεσε τη δυσaréσκεια και την αντίδραση ολόκληρης της ζακυνθινής κοινωνίας, για το άκαιρο της διοργάνωσης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, η Ένωση Συλλόγων Γονέων μαθητών Ζακύνθου, η ΕΛΜΕΖ, ο Σύλλογος Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ζακύνθου και πολλοί άλλοι τοπικοί φορείς και σωματεία να ζητήσουν σύσσωμοι τη ματαίωσή της, κάτι το οποίο όμως δεν έγινε.

Στη συνέχεια, ο Σύλλογος Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ζακύνθου κατέθεσε στην Επιστημονική Επιτροπή του Συνεδρίου, που αποτελείται κυρίως από πανεπιστημιακούς, ένα ψήφισμα προς υπογραφή, στο οποίο διατυπωνόταν η άποψη ότι η ιδιαίτερης σημασίας λέξη στη φράση «Εβραϊκό Ολοκαύτωμα» είναι η λέξη «Ολοκαύτωμα». Το συγκεκριμένο ψήφισμα είχε ως στόχο να καταγγείλει το τραγικό αυτό συμβάν, το οποίο συντελείται ξανά στις μέρες μας, σε χρόνο ενεστώτα, εναντίον του παλαιστινιακού λαού στη Γάζα και ως τέτοιο θα έπρεπε να καταδικαστεί από τους συνέδρους. Και αυτή η πρωτοβουλία, ωστόσο, έμεινε άκαρπη και οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί του νησιού, σε συνεργασία με την Επιτροπή Ειρήνης Ζακύνθου, προχώρησαν στη διοργάνωση εκδήλωσης αλληλεγγύης για τον λαό της Παλαιστίνης, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 11 Φεβρουαρίου 2024, παρουσία του Πρέσβη της Παλαιστίνης, Yussef Dorkhom και με θέμα: «Μια ζωγραφιά, ένα τραγούδι, ένα ποίημα για τα παιδιά της Παλαιστίνης» (Ημέρα Ζακύνθου, 2024 – Κλαυδιανού, 2024).

2. Το έργο και η παράσταση

Μέσα σ' αυτό το γενικότερο κλίμα, την άνοιξη του 2025, 24 παιδιά και έφηβοι που συμμετέχουν στις ομάδες του παιδικού και εφηβικού τμήματος του θεατρικού εργαστηρίου «Φιέρα», επέλεξαν να ασχοληθούν με τα γεγονότα του Ολοκαυτώματος, βασισμένοι αρχικά σε δύο έργα: *Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ* και την ταινία *Η ζωή είναι ωραία* του Ρ. Μπενίνι, την οποία είχαν πρόσφατα παρακολουθήσει και τους είχε συγκινήσει με το χιούμορ και την ανθρωπιά της.

Το θεατρικό εργαστήρι «Φιέρα» στη Ζάκυνθο είναι μια ΑΜΚΕ που ιδρύθηκε το 2007 και σκοπό της έχει να συμβάλλει στην πολιτιστική ανάπτυξη του τόπου, καλλιεργώντας την προσωπικότητα των παιδιών και των εφήβων, μέσα από την τέχνη του θεάτρου, το παιδαγωγικό θέατρο και το εκπαιδευτικό δράμα. Λειτουργεί πάνω στη βάση του δημοκρατικού διαλόγου και δουλεύει κατά κύριο λόγο με τις τεχνικές του θεάτρου της επιπόησης. Κάθε χρόνο τα παιδιά αυτοσχεδιάζουν πάνω στα θέματα περίπου δέκα λογοτεχνικών ή θεατρικών έργων, κόμικ ή ταινιών και επιλέγουν εκείνο το ένα, το οποίο θα προετοιμάσουν για τη θεατρική παράσταση της χρονιάς. Με αυτή τη διαδικασία, για το σχολικό έτος 2024-2025 επιλέχθηκε *Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*, καθώς το έργο *Η ζωή*

είναι ωραία κρίθηκε ακατάλληλο παιδαγωγικά ως προς τους ρόλους του. Η γενοκτονία στη Γάζα ωστόσο δεν είχε λάβει τέλος, αντίθετα η διάρκεια και η έντασή της, την είχαν καταστήσει ακόμα πιο δραματική. Ήταν λοιπόν βέβαιο ότι η επιλογή του συγκεκριμένου έργου από τα παιδιά, απέρρεε από την ανάγκη τους να δώσουν απαντήσεις σε ερωτήματα πολέμου και ειρήνης, εξουσίας και αλληλεγγύης των λαών, ερωτήματα άρρηκτα συνδεδεμένα με τη σύγχρονη εμπειρία της ανθρωπότητας. Έτσι κρίθηκε παιδαγωγικό να δημιουργηθεί ένα νέο θεατρικό κείμενο για παιδιά, βασισμένο σε έναν φανταστικό διάλογο, μια συνομιλία ανάμεσα στην Άννα Φρανκ και τα Παιδιά της Παλαιστίνης.

Ξεκίνησε λοιπόν η μελέτη πάνω σε λογοτεχνικά κείμενα, ιστορικές πηγές και ντοκουμέντα που αναφέρονταν τόσο στο Ολοκαύτωμα των Εβραίων κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο όσο και στη γενοκτονία του λαού της Παλαιστίνης στις μέρες μας. Πέρα από το ίδιο *Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ* (Φρανκ, 2021), αξιοποιήθηκε σημαντικό υλικό από το βιβλίο της φίλης της, Χάνα: *My friend Anna Frank* (Pick-Goslar, 2023) καθώς και από εκείνο του Νέιθαν Θρωλ: *Μια μέρα της Ζωής του Αμπέντ Σαλάμα (Ανατομία μιας τραγωδίας στην Ιερουσαλήμ)*, (Θρωλ, 2024). Για να εμπλουτιστεί επίσης το κείμενο με αισθητικά στοιχεία, χρησιμοποιήθηκαν νανουρίσματα εβραϊκά και αραβικά, το εβραϊκό τραγούδι των γενεθλίων, πολλοί πίνακες Παλαιστινίων ζωγράφων με πανδαισία χρωμάτων, ο παραδοσιακός χορός της Παλαιστίνης (Dabke) και το *Άσμα Ασμάτων* από το *Μαουτχάουζεν* του Ιάκωβου Καμπανέλλη και του Μίκη Θεοδωράκη.

Η τελική ιστορία εξελίσσεται σε παράλληλα επεισόδια της ζωής των παιδιών της Δύσης-Ευρώπης (Εβραίοι της Ολλανδίας) και των παιδιών του αραβικού κόσμου της Ασίας (Παλαιστίνιοι) που με τη συμπαράσταση των αστεριών τους (αφηγητών), περνούν από την ελευθερία και τη χαρά, στην ανελευθερία και στον φόβο, από την καταδίωξη και τη φυγή, στη σύλληψη και στον εγκλεισμό, για να καταλήξουν στον θάνατο ή στην ανάσταση.

Η Άννα Φρανκ, σύμβολο ανθρωπιάς και καλοσύνης σε μια από τις πιο τραγικές σελίδες του παγκόσμιου παρελθόντος, ενώνει μέσα στο έργο αυτό, τον πόνο και τη φωνή της με τον πόνο και τη φωνή των παιδιών της Παλαιστίνης, που το αδικοχαμένο αίμα τους μας καθιστά σήμερα μάρτυρες ενός εξίσου ζοφερού κεφαλαίου της ίδιας ιστορίας. Τα παιδιά επέλεξαν όχι μόνο τον ρόλο που θα ενσάρκωναν, αλλά και την τύχη αυτού του ρόλου, παίρνοντας καθοριστικές αποφάσεις για το αν θα επιβίωναν ή όχι από μια τέτοια τραγωδία. Στην πορεία της δραματικής διαδικασίας και ενώ το θέμα που διαπραγματευόμασταν ήταν ιδιαίτερα επώδυνο, κανένα παιδί από την ηλικία των 7 έως των 15 χρόνων δεν ένιωσε φόβο, απειλή ή προδοσία. Χάρη στις λυτρωτικές συμβάσεις του εκπαιδευτικού δράματος, όλα τα παιδιά κατάφεραν να συνδιαλεχθούν ποιητικά με τον πόνο και μέσα από τους επινοημένους διαλόγους έγραψαν ξανά την ιστορία, μαθαίνοντας να μεταβολίζουν τη φρίκη σε ποιητική αντίσταση και τελικά σε γαλήνη.

Επίλογος

Το έργο *Η Άννα Φρανκ συνομιλεί με τα Παιδιά της Παλαιστίνης* σε κείμενα Λάζου Ευφροσύνης, βασισμένο σε αυτοσχεδιασμούς των παιδιών πάνω σε αληθινά ντοκουμέντα, παρουσιάστηκε στις 26 και 27 Ιουνίου 2026 στο Θέατρο του Σαρακινάδου στη Ζάκυνθο. Η

παράσταση συγκίνησε και μάγεψε το κοινό, αλλά παράλληλα προκάλεσε μεγάλη δημόσια συζήτηση και κρατική αντίδραση. Από την ανάρτηση κιόλας της αφίσας στο διαδίκτυο προκλήθηκε έντονη αντίδραση από συγκεκριμένους κύκλους πολιτών, η οποία οδήγησε σε επώνυμες καταγγελίες προς το Υπουργείο Παιδείας και τελικά στην άσκηση δίωξης κατά της συγγραφέως, η οποία εκκρεμεί μέχρι την ώρα που γράφεται αυτό το άρθρο.

Είναι κι αυτός ένας δρόμος ευθύνης που χαράχτηκε με σκοπό την αφύπνιση των συνειδήσεων και την ανάληψη πρωτοβουλιών για τη δημιουργία μιας κοινωνίας ειρήνης. Από όλο αυτό το ταξίδι ένα αξίζει πραγματικά να κρατήσουμε: τα παιδιά, διαπραγματευόμενα τον πόνο σε ένα προστατευμένο ποιητικό-θεατρικό περιβάλλον, κατάφεραν να πετύχουν την κάθαρση και να παραμείνουν Άνθρωποι, σε καιρούς που η έννοια της ανθρωπιάς δοκιμάζεται όσο ποτέ.

Το «ποτέ ξανά» ισχύει για όλους τους λαούς, όλα τα έθνη, ολόκληρη την ανθρωπότητα και τα παιδιά το βίωσαν μέσα από αυτή τη θεατρική εμπειρία, νιώθοντας τις τραγικές συνέπειες του πολέμου στη ζωή όλων των παιδιών της γης. Γιατί, όπως έγραψε ο εθνικός ποιητής της Παλαιστίνης, Μαχμούντ Νταρουίς: «Οι καρδιές όλων των ανθρώπων είναι ...η εθνικότητά μου. Αφαιρέστε μου το διαβατήριό!» (Νταρουίς, Αλ Κάσεμ και Ζαγιάντ, 2023, σσ. 144-145).

[Σημείωση: Ολόκληρο το κείμενο του έργου *Η Άννα Φρανκ συνομιλεί με τα παιδιά της Παλαιστίνης* βρίσκεται αναρτημένο στα ψηφιακά εκπαιδευτικά περιοδικά «Εκπαιδευτική Λέσχη» και «Σελιδοδείκτης» και στο Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση (Λάζου, 2025)].

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Βερβεροπούλου, Ζ. (2023). *Το σύγχρονο θέατρο του Πραγματικού*. Αθήνα: Παπαζήση. σσ. 25, 30, 42-43.
- Γκόβας, Ν. (2010). *Μονόλογοι από τη Γάζα: μαθητές και μαθήτριες γράφουν για τη ζωή τους*. Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση.
- El-Helah, A. και A. Itani, M. (2013) *Τα παιδιά της Παλαιστίνης κάτω από την Ισραηλινή κατοχή*. (V. Marangoni - Γ. Μαγγανάς. Μετ.) Αθήνα: Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων – Ένα Καράβι για τη Γάζα.
- Freire, P, Shor, I. (2011). *Απελευθερωτική Παιδαγωγική -Διάλογοι για τη μετασχηματιστική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Μεταίχμιο σσ. 42,71.
- Θρωλ, Ν. (2024). *Μια μέρα της ζωής του Αμπέντ Σαλάμα (Ανατομία μιας τραγωδίας στην Ιερουσαλήμ)*. Βραβείο Pulitzer Γενικής Τεκμηριογραφίας 2024. (Δ. Κανελλοπούλου. Μετ). Αθήνα: Εκδόσεις Δώμα.
- Kozulin, A. (1990) *Vygotsky's Psychology: A Biography of Ideas*. Cambridge, MA: Harvard University Press. σσ. 126-127.
- Μοντεσσόρι, Μ. (1986) *Παιδαγωγικό Μανιφέστο*. (Μ. Λώμη. Μετ.). Αθήνα: Γλάρος σσ. 11, 27-28.

- Νταρουίς, Μ., Αλ Κάσεμ, Σ. και Ζαγιάντ, Τ. (2023). *Παλαιστινιακή Ποίηση*. (2^η έκδοση). Αθήνα: Εκδόσεις Ειρήνη. σσ. 144-145.
- Pick-Goslar, H. (2023). *My Friend, Anne Frank. Hannah Pick-Goslar with Dina Kraft*. U.K: Penguin Random House.
- Rosen, H. (1980). *The Dramatic Mode*. NADIE Journal 5(2), Brisbane.
- Φρανκ, Α. (2021). *Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*. (Γ. Θωμόπουλος. Μετ.). Αθήνα: Μίνωας.

Δικτυογραφικές αναφορές

- South African Government News Agency (2026). *Η Προεδρία σημειώνει την τελευταία απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης στην υπόθεση γενοκτονίας της Νότιας Αφρικής κατά του Ισραήλ*. Διαθέσιμο σε: <https://www.sanews.gov.za/south-africa/presidency-notes-latest-icj-order-south-africas-genocide-case-against-israel>. [Προσπελάστηκε 20 Ιουνίου 2026].
- Ημέρα Ζακύνθου (2024). *Ξεκινά σήμερα η επιστημονική διημερίδα με θέμα «Το Ολοκαύτωμα στη νήσο των Δικαίων» – 80 χρόνια από τη Διάσωση της Εβραϊκής Κοινότητας της Ζακύνθου*. Διαθέσιμο σε: <https://www.imerazante.gr/2024/02/01/330860> [Προσπελάστηκε 1 Μαρτίου 2026].
- Ημέρα Ζακύνθου (2024). *Εκδήλωση αλληλεγγύης στον Παλαιστινιακό λαό – Στο νησί ο Πρέσβης της Παλαιστίνης Yussef Dorkhom*. Διαθέσιμο σε <https://www.imerazante.gr/2024/02/09/331480> [Προσπελάστηκε 1 Μαρτίου 2026].
- Καθημερινή (2025). *ΟΗΕ: «Το Ισραήλ διαπράττει γενοκτονία στη Γάζα» – Τι αναφέρει το πόρισμα*. Διαθέσιμο σε <https://www.kathimerini.gr/world/563815483/oie-to-israil-diaprattei-genoktonia-sti-gaza-ti-anaferei-to-porisma/> [Προσπελάστηκε 20 Ιουνίου 2026].
- Κλαυδιανού, Μ. (2024). *Από τα παιδιά της Ζακύνθου για τα παιδιά της Παλαιστίνης. Η Εφημερίδα των Συντακτών*. 16 Φεβρ. 2024. Διαθέσιμο σε https://www.efsyn.gr/tehnas/art-nea/422789_apo-ta-paidia-tis-zakynthoy-gia-ta-paidi. [Προσπελάστηκε 1 Μαρτίου 2026].
- Λάζου, Ε. (2025). *Η Άννα Φρανκ συνομιλεί με τα παιδιά της Παλαιστίνης*. Εκπαιδευτική Λέσχη. Διαθέσιμο σε <https://www.e-lesxi.gr/%CE%B7-%>. [Προσπελάστηκε 14 Ιουλίου 2025].

Ευφροσύνη Λάζου

Είναι απόφοιτος του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών και της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έχει κάνει μεταπτυχιακές σπουδές στο Εκπαιδευτικό Δράμα (MA in Drama in Education, University of Central England, Birmingham) και στη χρήση του Συμμετοχικού Θεάτρου στην Εκπαίδευση (Certificate in Theatre in Education, Central School of Speech and Drama, London). Έχει δίπλωμα υποκριτικής και πτυχίο κλασικής κιθάρας. Από το 2009 είναι Δασκάλα Θεατρικής Αγωγής στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση Ζακύνθου και

υπεύθυνη του Θεατρικού Εργαστηρίου «Φιέρα» και έχει ανεβάσει πάνω από 40 θεατρικές παραστάσεις. Από το 2021 είναι Πρόεδρος του ΣΕΠΕ Ζακύνθου.

Στοιχεία επικοινωνίας: efilazou3@gmail.com